

PASAULES SOCIOLOGI

vārdnīca

Sastādītājs
Andris Vilks

Rīga 2007

 DRUKĀTAVA

UDK

Recenzenti:

Dr.sc.soc., profesors Vladimirs Meņšikovs

Dr. phil., profesors Mārtiņš Boiko

Mākslinieks Ilze Ramane

© Andris Vilks, 2007

© Ilze Ramane, mākslinieciskais noformējums, 2007

© SIA "Drukātava", 2007

ISBN

PRIEKŠVārds

Ši "Vārdnīca" iecerēta gan kā palīgs studentiem teorētiskās socioloģijas un metodoloģijas apguvē, gan kā aizsākums nopietniem teorētiskiem pētījumiem.

"Vārdnīcas" sastādītājs uzstāda viņaprāt būtisku jautājumu: „Kā izvairīties no stāvokļa, kad socioloģija kā vienota zinātniska sistēma iznīcina pati sevi?”.¹ Pēc viņa domām "šādos apstākļos pieaug teorētiski augsta līmeņa koceptualizācijas nepieciešamība, lai izstrādātu vienotus orientierus un pamatjēdzienus socioloģijas teorijas un metodoloģijas holisma atkalatjaunošanai".²

Pats par sevi saprotams, šādas ievirzes teorētiskie meklējumi prasa loģiski attaisnojamu secību, un "Vārdnīcas" sastādītājs ir pārliecināts, ka socioloģijas kā vienota zinātniskas sistēmas problemātikas risinājumi jāsāk ar esošo viedokļu apzināšanu. Tieši šādā skatījumā "Vārdnīcu" var vērtēt kā zināmu teorētiskās pētniecības aizsākumu.

"Vārdnīcā" apkopoti 77 sociologu un socioloģijas zinātnei tuvu stāvošu domātāju uzskati, kas, protams, nav visuaptverošs eksistējošo socioloģisko koncepciju apskats. Tomēr sastādītājam nav šaubu, ka arī šajā gadījumā ir iespējams iegūt zināmu priekšstatu par to, kādas tendences valda pasaules socioloģiskajā telpā.

"Vārdnīcā" iekļautā informācija smelta no mūsu valstī un pasaulē izdotās literatūras. Plaši izmantoti interneta materiāli.

Atsevišķos rakstos satopamie kursivētie personvārdi nozīmē to, attiecīgajai personai "Vārdnīcā" ir veltīts speciāls raksts.

¹ A.Vilks, U.Teibe. Molekulārisma ideja teorētiskās socioloģijas attīstības vērtējumos. // RSU Zinātniskie raksti: 2006. gada sociālo zinātņu pētnieciskā darba publikācijas. – Rīga: RSU, 2007. 6. lpp.

² Turpat.

Saturs

ADORNO	9
ALTISĒRS	10
ARONS	11
AUTVEITS	13
BELLS	14
BERGERS	15
BHASKĀRS	16
BLAUSS	17
BLOHS	19
BLŪMERS	20
BODRIJĀRS	22
BURDJĒ	24
DĀRENDORFS	27
DERIDA	29
DIRKEMS	31
FERAROTI	35
FROMMS	38
FUKO	41
GARFINKELS	43
GELBREITS	45
GELĒNS	46
GIDENSS	49
GOFMANS	52
GOLDMANS	53
GUMPLOVIČS	56
GURVIČS	57
HÄBERMÄSS	58
HOMANS	61
HORKHAIMERS	63
KARDINERS	64
KASĪRERS	65
KONTS	66
KORŠS	70
KOZERS	71

KŪLIJS	72
LEBONS	74
LEVĪ-BRILS	76
LEVĪ-STROSS	78
LEVINS	79
LIOTĀRS	80
LUKMANS	81
LŪMANS	83
MAKLŪENS	85
MAĻINOVSKIS	86
MANHEIMS	87
MARKSS	89
MARKŪZE	91
MEJO	92
MEMFORDS	94
MĒRTONS	96
MĪDS	97
MORENO	98
MOSS	99
PARETO	100
PĀRSONS	102
PLESNERS	105
POPERS	107
RICERS	110
RĪSMENS	112
ROSTOVS	114
ROTHAKERS	116
SMELZERS	118
SOROKINS	121
SPENSERS	123
ŠUCS	126
TARDS	127
TENNĪSS	129
TOFLERS	131
TURĒNS	132
A.VĒBERS	136
M.VĒBERS	138
VEBLĒNS	142
VĪZE	144

VORDS	145
ZIMMELS	146
ZNAŅECKIS	150
ZOMBARTS	151
LITERATŪRA	152

ADORNO

Adorno Teodors (1903-1969) – vācu filozofs, sociologs un muzikologs. Viens no ievērojamākajiem Frankfurtes skolas pārstāvjiem. Savu teorētisko darbību sāka kā avangardistiski orientēts mūzikas kritiķis, t.i., mūzikas sociologs, pakāpeniski pievērsoties arī citiem mākslas un kultūras jautājumiem kopumā. Kopā ar *Horkheimeru* deva neomarksisma sociālās filozofijas, kā arī specifisku vēstures filozofijas skaidrojumu, t.i., ka cilvēces evolūcija ir neveiksmīga civilizācijas vēsture, kas padziļinājusi buržuāziskā prāta radīto atsvešināšanos, pret-nostatot šo pātu dabai. Rietumu vēsturi Adorno traktēja kā patoloģisku progresējoša bezprāta procesu, kura rezultātā tiek zaudēta individuālā brīvība. Šādu ideju garā Adorno analizēja arī Rietumu pasaules mūziku.

Neomarksistiski avangardisko kultūras kritikas metodi Adorno lietoja arī Rietumu filozofijas, tajā skaitā epistemoloģijas raksturojumos, kur tiek piedāvāta izziņas teorijas socioloģiskā metakritika, atmaskojot teorētisko zināšanu fetišizācijas procesu.

Specifiski socioloģiskajā jomā Adorno kopā ar saviem līdzstrādniekiem tiecās ar lietišķo socioloģisko pētījumu palīdzību stiprināt *Fromma* izvirzīto un Horkheimera konkretizēto autoritāras personības ideju. Taču šo pieeju gan teorētiskā, gan metodoloģiskā ziņā Rietumu sociologi vērtēja visai negatīvi. Adorno aizstāvēja pieņēmumu, ka jebkurš teorētiski sistēmisks veidojums, kas balstās uz individuālā pakļaušanu vispārīgajam, atkārtō reālo procesu, kad unikālais indivīds tiek pakļauts sabiedriskai totalitātei. Apgalvojot, ka veselais ir nepatiess, viņš kritizēja teorētisko jēdzienu sistēmiskumu, tam pretstatot estētiskās izteiksmes.

Adorno socioloģisko koncepciju pārņēma „jauno kreiso” totālais kriticisms. Taču pats Adorno, kaut arī sākotnēji atbalstīja šo kustību, vēlāk norobežojās no tās paustā nihilisma un ekstrēmisma.

ALTISĒRS

Altisērs Luijs Pjērs (1918-1990) – franču filozofs, ievērojams neomarksisma pārstāvis. Slimoja ar šizofrēniju, kas gala rezultātā viņu piespieda pārtraukt zinātnieka karjeru. Pētījis filozofijas vēsturi, izziņas teorijas jautājumus un vēsturiskā materiālisma problēmas, ar to palīdzību cenšoties izskaidrot sociālās realitātes struktūras.

Pēc Altisēra domām marksisma analizē sevišķi jāuzsver epistemoloģiskie jautājumi. Analizējot Marksa galvenā darba – „Kapitāla”, konceptuālo uzbūvi, Altisērs koncentrēja uzmanību uz tiem teorētiskās izziņas jautājumiem, kas rodas, pētot attīstībā esošu sistēmu struktūras. Altisērs sevišķi akcentēja Marksa un Hēgeļa pētniecības metožu atšķirību, kā arī uzstājās pret marksisma interpretācijām humāniski antropoloģiskā garā, uzskatot Marksu par pirmo filozofu, kas piedāvājis subjekta nāves koncepciju. Tieši tāpēc viņš nav pievērsis uzmanību Marksa agrīnajiem darbiem, tādējādi aizstāvēdams teorētisko antihumānismu, jo pēc viņa domām zinātnei nav jānodarbojas ar konkrētiem cilvēkiem, bet gan ar cilvēkiem noteiktu struktūru funkciju kontekstā.

Altisērs bija pārliecināts, ka zinātne ir teorētiska prakse, kas pārvērš zinātniskās patiesībās empīriskās prakses ideoloģiskos rezultātus. Dialektika un filozofija kopumā pēc Altisēra domām ir vispārēja prakses teorija. Prakse savukārt interpretējama kā cilvēka un dabas vienības ekvivalents. Pēc 19. gs. septiņdesmitajiem gadiem – marksisma popularitātes krituma laikmetā, Altisērs vairākos aspektos pārvērtēja savus uzskatus, pārnesot akcentus marksisma traktējumos no zinātniski teorētiskā aspekta uz politiskās cīņas teorētiskajiem pamatojumiem. Pievērsies arī Ļeņina filozofisko uzskatu analīzei. Altisēra darbi spēcīgi ietekmēja 19. gs. 60. gadu kreisi radikālās kustības, tajā skaitā franču intelektuāļu maoistiskās grupas, ap kurām sākās poststrukturālisma veidošanās. Starp viņa skolniekiem bija arī *Fuko*.